

Det Anarkistiske Bibliotek



Individet, Samfundet og Staten

Emma Goldman

Emma Goldman
Individet, Samfundet og Staten
1940

Hentet 17/11/16 fra <http://www.marxisme.dk/arkiv/goldmanemma/1940/mennesket/mennesket.asp>

Originaltitel: *Individual, Society and the State*, publiceret af *Friends of Maletesta*, Chicago, 1940. Oversat og udgivet af Ribe Anarkisterne, 1977 og 1978 med titlen *Mennesket, samfundet og staten*. Denne version er fra en udgivelse af Regnbuen, 1981, 2. oplag. Formodentlig den sidste tekst Emma Goldman skrev inden hun døde senere i 1940.

da.theanarchistlibrary.org

1940

Vor civilisations fundament synes at vakle. Folk er forvirrede og mister troen på institutionerne; intelligente mennesker indser, at den kapitalistiske industrialisme svigter det mål, den foregiver at tjene.

Udveje er svære at pege på. Parlamentarismen og demokratiet er i forfald, og mange sætter sin lid til fascismen og andre »stærke« regeringsformer.

Kampen mellem disse modstridende ideer bliver nu udkæmpet verden over, og er forbundet med sociale problemer, som må og skal løses. Individets lykke og det menneskelige samfunds skæbne afhænger af de rigtige løsninger. Problemerne er blandt andet krisen, arbejdsløsheden, oprustningen og de internationale relationer.

Ethvert tænkende menneske bliver i disse tider nødt til at forholde sig til staten, dvs. regeringen med hele dens magt- og funktionsapparat, for den politiske udvikling i de civiliserede lande fremprovokerer spørgsmål, som må besvares. – Skal vi regeres af et stærkt regime? – Er løsningen på vort samfunds problemer at finde i fascismen – monarkiets, borgerskabets eller proletariats diktatur? – Eller er demokrati og parlamentarisme at foretrække?

Med andre ord, skal vi kurere demokratets onder med endnu mere demokrati – eller skal vi, med diktaturets sværd, hugge den demokratisk valgte regerings gordiske knude over?

Mit svar er: ingen af delene. Jeg er imod diktatur og fascisme såvel som det parlamentariske styre og det såkaldte politiske demokrati.

Nazismen er med rette blevet kaldt et angreb på civilisationen, og denne betegnelse kan anvendes om enhver form for diktatur. Al undertrykkelse og alle autoritære styreform er rent faktisk et angreb på civilisationen.

Og hvad er så denne civilisations sande væsen? Fremskridt har altid været forbundet med en udvidelse af individets frihed og en tilsvarende indskrænkning af autoriteternes magt. Dette holder stik indenfor det fysiske såvel som det politiske og økonomiske område. I den fysiske verden har menneskets fremskridt været afhængigt af dets beherskelse og udnyttelse af naturkræfterne. Dengang mennesket lærte at gøre ild og besejrede mørket, dengang det lænkede vinden og udnyttede vandkraften, da var det, at mennesket betrådte fremskridtets vej.

Hvilken rolle har så myndigheder og autoriteter spillet under menneskets bestræbelser på at skabe en bedre verden? De har snarere været en forhindring end en forudsætning for disse bestræbelser.

Det har altid været individer der udførte miraklerne på opfindelses- og opdagelsesfeltet – og samme individer er næsten altid blevet forfulgt af både verdslige og gejstlige autoriteter.

På det politiske område lå fremskridtet også i at i stigende grad tage afstand fra magthavernes autoritet – være det sig stammehøvdingens, fyrstens, regeringens eller statens. Økonomisk har fremskridtet betydet en større trivsel for flere end før, og på det kulturelle felt har mennesket opnået en større politisk, intellektuel og psykisk selvstændighed.

Ud fra denne synsvinkel får diskussionen om menneskets relationer til staten en helt anden drejning. Det er ikke mere spørgsmålet om at foretrække diktatur frem for demokrati, der er vigtigt – eller om den italienske fascisme er bedre end hitlerismen. Spørgsmålet stiller sig anderledes og er mere vitalt: Er den politiske regering og staten til gavn for menneskeheden – og hvordan påvirker disse faktorer individet i dets sociale sammenhænge?

Det er individet, der er livets sande virkelighed. Enkeltpersonen er i sig selv et kosmos, og eksisterer ikke for statens skyld, ej heller for abstraktionerne »samfund« og »nation« – som jo kun betyder en samling individer.

Mennesket, individet, har nødvendigvis altid været – og er – udviklingens eneste kilde og drivkraft. Civilisationsprocessen har været en kontinuerlig modstandskamp – en kamp som enkeltpersoner, alene og i grupper, har ført mod staten og endog mod »samfundet«, dvs. det flertal, der er hypnotiseret af staten og statsdyrkelsen og har underkastet sig dens magt. Menneskets største kampe har været rettede mod de menneskeskabte forhindringer og kunstige hæmninger, der er blevet påtvunget det for at hæmme dets vækst og udvikling. Forvansket og falsk pædagogik i de herskendes og privilegeredes interesse, samt traditioner og sædvaner, har altid forfalsket den menneskelige tænkning. Denne konstante og uophørlige strid er menneskehedens historie.

Individualitet kan beskrives som individets bevidsthed om sig selv – om hvem det er og hvordan det lever. Individualitet er en naturlig egenskab ved mennesket; det er en vækst, hvis udvikling er afhængigt af vækstbetingelserne. Staten og sociale institutioner opstår og forsvinder – men individualiteten forbliver. Dens kerne er evnen til at udtrykke sig, og den trives bedst i den grobund, der dannes af værdighed og uafhængighed. Individualitet er ikke den upersonlige og mekaniske ting, der i statens forståelse udgør et »individ«. Individet er ikke kun et resultat af arv og miljø, årsag og virkning – det er alt dette og så uendelig meget mere. Det levende menneske lader sig ikke definere. Det er mennesket, der er ophavet til alle værdier, det er hverken en del af det ene eller det andet, for individet er en helhed i sig selv, en helhed, som udvikler sig og ændres, men dog er konstant.

Individualitet bør ikke forveksles med individualismens ideer og forestillinger – og da slet ikke med den »barske« individualisme, der kun er et maskeret

forsøget på at føre dem ud i livet har bidraget til at bevise den menneskelige viljes stædighed og bringe marxisterne til tavshed.

Heldigvis er det ved at gå op for nogle marxister, at den marxistiske trosbekendelse ikke er så perfekt igen. Marx var jo kun et menneske, og derfor også i stand til at tage fejl. Udøvelsen af den økonomiske determinisme i Rusland gør, at de mere begavede af marxisterne begynder at kunne tænke klart.

I nogle europæiske socialisters – og selv kommunisters – rækker kan der spores en omvurdering af de marxistiske ideer. Marxisterne kommer langsomt til den erkendelse, at deres teori har overset det menneskelige element, »den Menschen«, som et socialistisk tidsskrift udtrykte det. Selvom den økonomiske faktor er uhyre betydningsfuld, er det ikke nok, kun at tage den i betragtning – idealets energiske og stimulerende kraft er nødvendig, for at menneskeheden kan udvikles og fornyes.

Et sådant ideal ser jeg i anarkismen. Med anarkismen mener jeg bestemt ikke den forvrængede forestilling om anarkismen, som staten og autoritetens tilbedere udbreder. Med anarkisme mener jeg den grundlæggende tanke bag en ny samfundsorden bygget på individets frigjorte kræfter og de frie individers frivillige forbund.

Anarkismen er den eneste samfundsteori, der stædigt fastholder, at samfundet er til for menneskets skyld – ikke omvendt. Samfundets eneste legitime formål er at tjene til at opfylde individets behov og dets stræben efter at opnå noget højere.

Dette er samfundets eneste eksistensberettigelse og brugt på denne måde kan det fremme udviklingen og kulturen.

De politiske partier og de magtsyge mænd vil håne mig og sige, at jeg hører til i en anden tid. Jeg giver dem med glæde ret. Jeg finder trøst i visheden om, at deres hysteri er et forbigående fænomen. Deres budskab forgår.

Menneskets inderlige længsel efter befrielse fra al magt og alle autoriteter dulmes ikke af deres forrykte sang. Menneskets frihedstrang er evig og sprænger alle lænker.

er kendt som staten. Den sande frihed er ikke frihed i den negative forstand at være fri *for* noget, for den slags frihed redder dig ikke fra sultedøden. Den virkelige, sande frihed er bekræftende; den er friheden *til* noget, friheden til at være og til at gøre.

Den slags frihed kan man ikke få foræret, for den er ethvert menneskes naturlige ret. Den kan ikke gives som gave, ingen love eller regeringer kan skænke os den. Behovet for og længslen efter frihed er indbygget i individet, og dette kommer instinktmæssigt til udtryk ved ulydighed over for enhver form for tvang. Oprør og revolution er mere eller mindre bevidste forsøg på at opnå den virkelige frihed. Disse individuelle og sociale manifestationer er i bund og grund udslag for menneskets egentlige værdier. For at disse værdier kan dyrkes og få næring, må fællesskabet indse, at individet er dets stærkeste og mest holdbare element.

I religion og politik snakker folk om abstraktioner og tror de behandler realiteter, men når det *drejer* sig om virkeligheden og konkrete ting er de fleste totalt rådvilde. Måske er det fordi virkeligheden alene er for selvfølgelig og for kold til at kunne begejstre den menneskelige sjæl. Den kan kun blive henrykt over spændende og usædvanlige ting. Det er med andre ord idealet, der er den gnist der kan antænde menneskers hjerter og fantasi. Mennesket har brug for et ideal for at kunne ryste den hverdagsgrå træghed af sig – et ideal, der forvandler den usle slave til en modig helt.

Her vil marxisten, ham der er mere marxistisk end selveste Marx, komme med indvendinger. I hans øjne er mennesket kun en marionet, styret af den metafysiske almagt kaldt økonomisk determinisme, eller klassekamp. Vores marxist regner ikke menneskets individuelle og kollektive vilje for noget specielt, menneskets sjæleliv spiller ingen rolle i hans historieopfattelse.

Ingen intelligent iagttager kan benægte, at den økonomiske faktor er vigtig for menneskernes sociale vækst og udvikling. Men kun en smalsporet og fastlåst dogmatiker kan fortsat lukke øjnene for den væsentlige faktor som udgøres af individets fantasi og stræben efter at opnå noget højere.

Det ville være frugtesløst og urentabelt at give sig til at sammenligne den menneskelige erfarings forskellige faktorer. Ingen omstændighed i den sammensatte individuelle og sociale adfærd kan udpeges som netop den afgørende faktor. Vi ved for lidt, og vil måske aldrig komme til at vide nok om den menneskelige psykologi, til at kunne veje og måle hvorvidt denne eller hin faktor bestemmer menneskets handlemåde. Det at udforme sådanne læresætninger og tillægge dem samfundsmæssig betydning er den rene skinhellighed – selve

forsøg på at undertrykke og overvinde individet og dets individualitet. Denne såkaldte individualisme er social og økonomisk *laissez-faire*: overklassens udbytning af masserne. Midlerne er mange: lovlig svindel, åndelig forringelse og den systematiske indoktrinering af svage sjæle, der kaldes »uddannelse«. Denne korrupte og perverse »individualisme« er en spændetrøje for individualiteten; den har forvandlet livet til et nedværdigende kapløb om ydre former, besiddelse af ejendom, social prestige og overlegenhed, og dens motto er »fanden tage den sidste«.

Den »barske« individualisme har forårsaget det største slaveri og de groveste klasseforskelle; den har drevet millioner af mennesker i almissekøen. Dette er herskernes »individualisme« – at folket skal tjene en håndfuld »supermænd« som slaver. Amerika er det bedste eksempel på udøvelsen af denne form for individualisme; dér forsvares og forherliges politisk tyranni og social undertrykkelse i dens navn, mens alle forsøg på at opnå tilfredsstillende sociale vilkår og frihed bliver fordømt som »uamerikanske« og skadelige.

Der var den tid, hvor man ikke kendte til staten. Mennesket levede i dets naturlige omgivelser, uden stat eller organiseret styre. Folk boede i små samfund sammensat af mange familier, dyrkede jorden og beskæftigede sig med kunst og håndværk. Individet, og senere familien, var elementer i det sociale liv, hvor alle var frie og jævnbyrdige. Dengang var det menneskelige samfund ingen stat, men et forbund, med gensidig beskyttelse og hjælp. De ældste og de mere erfarne vejledte og rådede folket. De herskede ikke over individet, men var med i det daglige liv.

Senere ledte de stærkes ønske om at udnytte de svage – de fås lyst til at udbytte de mange – til udviklingen af det politiske styre og staten. Staten, gejstlig som verdslig, skulle give de retsbrud, de få udøvede mod de mange, det skin af legalitet og retfærdighed, der var nødvendigt for at kunne herske over folket.

Intet styre kan overleve uden folkets åbenlyse, stiltiende eller formodede samtykke. Konstitutionalismen og demokratiet er moderne former for undertrykkelse, bygget på folkets påståede samtykke, som »opdragelsen« indpoder. Indoktrineringen foregår såvel i hjemmet og i kirken som i alle andre livsspekter. Troen på autoritetens nødvendighed gør dette samtykke muligt. Den læresætning, som udgør samtykkets fundament, er den, at mennesket er ondt og lastefuldt og ikke i stand til selv at se, hvad der er bedst for det. Al undertrykkelse og regeren er bygget på denne doktrin, og det er også den, der gør Gud og statens eksistens mulig.

Alligevel er staten ikke andet end en benævnelse. Den er en abstraktion; og den har lige så lidt organisk realitet som de beslægtede forestillinger nation,

race og menneskehed. Det at kalde staten for en organisme, viser en sygelig tendens til ordfetichisme.

Staten er et udtryk, som dækker over det lovgivnings- og administrationsmaskineri, der udfører bestemte opgaver for folket – og oven i købet udfører dem dårligt.

Der er intet helligt, ukrænkeligt, eller mystisk ved staten. Den kan, hvad angår samvittighed og moralsk mission, sammenlignes med et forretningselskab, der driver kulminer eller jernbaner.

Staten eksisterer lige så lidt som guder og djævle. I alle tilfælde er der tale om menneskeskabte fænomener, for mennesket, individet, er den eneste virkelighed. Staten er ikke andet end menneskets skygge, skyggen af dets træghed, uvidenhed og frygt.

Livet begynder og ender med mennesket. Uden mennesket ingen race, ingen menneskehed, ingen stat. Nej, ikke engang et »samfund« er muligt uden mennesket. Det er individet, der lever, ånder og lider. Menneskets udvikling og fremgang har været en kontinuerlig kamp mod de afguder det selv har skabt, og ikke mindst mod staten.

Før i tiden formgav den religiøse autoritet det politiske liv i kirkens billede. Statens autoritet og herskernes »ret« kom fra oven; magten var lige så guddommelig som troen. Filosofer har skrevet tykke bøger som skulle bevise statens ukrænkelighed; nogle af dem iklæder den ufejlbarlighed og guddommelige egenskaber, og nogle har fået den sindssyge idé, at staten er »overmenneskelig« – den overordnede virkelighed, det »absolutte«.

Nytænkning blev fordømt som blasfemisk, og underdanighed var den højeste dyd. Ihærdig og vedvarende gentagelse indprentede folk sådanne forskrifter, og fik dem til at betragte visse ting som selvindlysende og hellige sandheder.

Al fremskridt bygger på afsløringen af »guddommelighed«, »mysterier« og hellige, evige »sandheder«. Vejen fremad har ligget i gradvis at nedbryde det abstrakte, og erstatte det med det konkrete, det virkelige. Kort sagt, kendsgerninger blev brugt til at bekæmpe indbildninger, viden mod uvidenhed, lyset mod mørket.

Denne langsomme, men ihærdige frigørelsesproces har ingen statsstøtte fået. Tværtimod er selv den mindste smule selvstændighed og frihed blevet opnået ved en kamp mod staten på liv og død. Det lille der hidtil er vundet i kampen mod konger, tsarer og regeringer, har kostet menneskeheden megen tid og mange ofre.

dens magt, der gør, at de der protesterer og de, der vil indføre reformer, bliver forfulgt.

Menneskets individuelle og kollektive frigørelse ligger i at komme autoritetstroen til livs og afskaffe autoriteterne. Al menneskelig udvikling har været en kamp i denne retning og med dette som mål. Det er ikke opfindelser og mekanik der betinger udviklingen – det at kunne rejse med 100 kilometer i timen beviser ikke at man er civiliseret. Det der vil kendetegne den sunde civilisation, er individet, grundelementet i alt socialt liv; det er individualiteten, og det, hvorvidt den frit kan eksistere, vokse og udfolde sig – uhindret af indtrængende og tvingende autoritet.

Socialt set indebærer en sand civilisation og kultur individernes frihed og økonomiske muligheder og en social og mellemfolkelig enighed og samarbejde, der ikke indskrænkes af menneskeskabte love og andre kunstige forhindringer. Der er der ingen privilegerede befolkningsgrupper; frihed og menneskelig værdighed bliver virkeliggjort – kort sagt, individets fuldstændige befrielse.

Enevælden blev afskaffet, fordi folk i tidens løb indså, at ubetinget magt er ødelæggende og af det onde. Men det samme gælder al magt, være det sig magt baseret på privilegier, pengemagt, præstemagt, politikernes magt eller det såkaldte demokratiske magt. Hvordan tvangen kommer til udtryk spiller ikke den helt store rolle – virkningen på individualiteten er den samme om tvangen så er sort som fascismen, gul som nazismen eller blændende rød som bolsjevismen. Magten fordærver; den nedværdiger både herren og slaven om den så bliver håndhævet af en enevoldsherre, af et parlament eller af sovjetter. En classes magt er mere ødelæggende end diktatorens – det værste af alt er flertallets tyranni.

Historien har lært mennesket, at splid og strid dræber, og at enighed og samarbejde fremmer dets sag og forøger dets styrke og lykke. Statsmagten har altid modsat sig den samfundsmæssige anvendelse af denne livsvigtige viden, undtagen når den tjente staten og dens interesser. Det er statens og de privilegerede gruppers antiprogressive og antisociale karakter der bærer ansvaret for den bitre strid mennesker i mellem. Stadig flere enkeltpersoner og grupper begynder at se, hvad der ligger under den etablerede verdensordens overflade.

Folk er ikke længere så forblindet af statsideens skinnende glimmer eller den »barske« individualismes »velsignelser«. Mennesket søger nu at opnå det omfang af menneskelige relationer som friheden alene kan give det. For den sande frihed er ikke en papirlap, der bliver kaldt »forfatning«, »juridiske rettigheder« eller »lov«. Den er heller ikke den virkelighedsfjerne abstraktion, der

verdensomspændende økonomiske krise tydeligt nok, at »kampen for tilværelsen« opretholdes af den blinde, »barske« individualisme, selvom den derved risikerer at gå under?

Et af denne kamps vanvittige træk er den totale fremmedgørelse af producenterne forhold til de ting de fremstiller. Almindelige arbejdere har ingen intern forbindelse med deres industrigren, de er mekaniske dele i et produktionsforløb de ikke kender. En arbejder kan – lige som andre tandhjul i maskineriet – til enhver tid skiftes ud med et lignende tingsliggjort menneske.

Den intellektuelle proletar, der er så tåbelig at tro at han er sin egen herre, er ikke meget bedre stillet. Han kan lige så lidt selv vælge og bestemme indenfor sit erhverv, som hans broder, der udfører håndens arbejde. Materielle overvejelser og begæret efter større social anseelse er sædvanligvis de afgørende faktorer i den intellektuelles kald. Dertil kommer tilbøjeligheden til at træde i familietraditionens fodspor – at blive læge, jurist, lærer, ingeniør osv. De vante folder kræver ikke de store anstrengelser.

Derfor er der næsten ingen, der føler sig hjemme i den nuværende verdensorden. Masserne pukler videre, både fordi deres sanser er døvet af arbejdets dødelige rutine, og fordi de må tjene til livets ophold. Den politiske struktur er måske endnu mere ensporet; den tillader intet selvstændigt valg, ingen tanke- eller handlefrihed, – der er kun plads til stemmekvæg og skattepligtige marioletter.

Statens og individets interesser er vidt forskellige fra hinanden, – de er faktisk direkte i modstrid med hinanden. Staten og de politiske og økonomiske institutioner den understøtter, kan kun overleve så længe det lykkes dem at forme individet sådan at det tjener deres hensigt. De træner individet op i respekt for »lov og orden«, og lærer det lydighed og blind tro på styrets visdom og retfærdighed. Det vigtigste er at folk er parate til at yde loyal tjeneste og ofre sig selv, når som helst staten forlanger det, f.eks. i tilfælde af krig. Staten sætter sig selv og sine interesser højere end selve kirkens og guds krav. Den forfølger dem, der nærer religiøse eller samvittighedsmæssige tvivl vedrørende individualitetens skæbne – for individualitet hænger sammen med frihed, og frihed er den største trussel mod autoriteten.

Individets kamp mod denne kolossale overmagt bliver ikke lettere af, at dets modstandere ikke skelner mellem sandhed og løgn. Det er ikke gyldigheden og brugbarheden i individets ord og handlinger der opildner staten og den »of-fentlige mening« imod det – det er den konstituerede stats angst for alt, hvad der muligvis kan sætte spørgsmålstegn ved dens ufejlbarlighed og undergrave

Mennesket er helten i denne lange lidelseshistorie. Det er individet, der har kæmpet og ladet sit blod i den evige kamp mod undertrykkelsen. Alene og sammen med andre af dets artsfæller har det kæmpet mod de kræfter, der træl-binder og fornædret det.

Endnu mere betydningsfuldt er dog, at det var det individuelle menneskes sjæl, der først gjorde oprør mod uret og nedværdigelse; det var individet, der først undfangede ideen om at modsætte sig det åg, der trykkede det. Det er altid individet, der fostrer den befriende tanke og handling.

Dette gælder langtfra kun de politiske kampe – det gælder på alle menneskets livsområder, til alle tider.

Mennesker med stærk frihedsvilje og stor bevidsthed har banet vejen for ethvert menneskeligt fremskridt, for ethvert skridt henimod en friere og bedre verden.

De var i stand til at forestille sig det »umulige«, de kunne synliggøre deres vision, og deres entusiasme indgød andre mod til at kæmpe med for denne vision. Profetens, idealistens og seerens drøm om en bedre verden har vist vejen til mangen en stor, samfundsmæssig bedrift.

Staten – ethvert regime, uanset dets form og farve, være det sig enevældigt eller forfatningsmæssigt, monarkisk eller republikansk, fascistisk, nazistisk eller bolshevikisk – er i bund og grund konservativ, statisk og sætter sig imod forandringer. Alle forandringer der sker skyldes pres udefra, pres der er stærkt nok til at tvinge herskerne til at bøje sig. For det meste skal der en revolution til.

Styrets indbyggede konservatisme bliver uundgåeligt reaktionær. Dette har to årsager; for det første, at det er styrets natur ikke kun at bibeholde sin magt, men også at styrke og udvide den og søge at sikre den for al fremtid, både nationalt og internationalt. Jo stærkere autoriteten bliver, jo stærkere staten og dens magt bliver, – desto mindre kan den tolerere, at en lignende autoritet eller politisk magt eksisterer, sideløbende med dens egen.

Styrets psykologiske mønster gør det nødvendigt for det konstant at forøge sin indflydelse og prestige.

De finansielle og forretningsmæssige interesser der står bag regeringen – og repræsenteres og tjenes af den – tilskynder denne tilbøjelighed ved styret. Selv professorer og historikere kan ikke længere lukke øjnene for styrets fundamentale eksistensberettigelse.

Den anden faktor, som måske er endnu mere afgørende for regeringernes konservative og reaktionære tendens, er at styret nærer mistillid til individet og frygter individualiteten. Vores politiske og sociale system kan ikke tillade

sig at tolerere individet og dets ihærdige trang til at skabe noget nyt – og statens »selvforsvar« ligger i at undertrykke, forfølge og straffe individet – ja, endog berøve det livet.

Alle de systembevarende institutioner bruges til dette formål. Staten tyr til alle former for vold og tvang; og dens bestræbelser understøttes af flertallets »moralske indignation« over kætteren, den sociale afviger og den politiske oprører. Dette flertal er gennem århundreder blevet optrænet i statsdyrkelse, disciplin og lydighed, samt kuert af autoritetsfrygten i hjemmet, skolen, kirken og pressen.

Ensartetheden er autoriteternes stærkeste bastion, og selv den mindste afvigelse fra ensretningen er en dødsynd. Ved den storstilede mekanisering er ensartetheden tiltaget enormt. Alt er ensartet, være det sig vaner, smag, tøj, tanker eller ideer. Ensartethedens kedeligste udslag er »den offentlige mening«. De få, der tør trodse den, stemples med det samme som »underlige« og »anderledes« – og fordømmes som forstyrrende elementer midt i det »hyggelige« dødvande.

Social ensartethed og ensformighed er måske det, som plager individet mest, endnu mere end den konstituerede autoritet. Individets »særegenhed« og dets evne til at udvikle sig, gør det til en fremmed, i sit land såvel som i sit hjem. Selv en udlænding kan have nemmere ved at tilpasse sig end et sådant individ.

Det at have et fædreland er ikke i sig selv nok til at sensitive mennesker føler, at de »hører hjemme« der. Selvom dette lands traditioner, barndommens indtryk og minderne er dyrebare for en, så skal der en fornemmelse af at man »hører til« – en bevidsthed om at være et med folket og omgivelserne til, før man kan føle sig hjemme. Dette gælder både i forhold til familien og éns lokale kreds samt i de større sammenhænge, der udgør det, man kalder éns land. Det individ, hvis vision omfatter hele verden, føler sig tit »udenfor« i sit fødeland, og føler sin handlingsfrihed mere indskrænket der end andre steder.

Før krigen kunne individet i hvert fald flygte fra kedsomheden i familien og i hjemlandet, for det kunne tilfredsstille sin eventyrlyst og sin længsel ved at rejse; hele verden lå for dets fødder. I dag er verden et livsvarigt fængsel, hvor alt liv er indespærret og isoleret. Denne situation blev yderligere tilspidset ved de højre- og venstreorienterede diktaturers opståen.

Friedrich Nietzsche kaldte staten for et koldt uhyre. Hvad ville han mon have kaldt det grufulde bæst, der er ikklædt det moderne diktatur? Ikke fordi regimet nogensinde har tilladt individet særlig meget spillerum, men den nye statsideologis forkæmpere fjerner det lidt, der var. »Individet er ingenting« – erklæ-

rer de, – »det er fællesskabet, der gælder«. Den nye guddoms glubske appetit tilfredsstilles kun ved individets totale underkastelse.

Det er besynderligt, at de mest ivrige talsmænd for dette evangelium er at finde blandt de britiske og amerikanske intellektuelle. Lige for tiden er de helt forhippede med »proletariatets diktatur« – selv om det sikkert kun er i teorien. I praksis foretrækker de den smule frihed, de har i deres egen lande. De tager til Rusland på korte besøg eller for at sælge »revolutionen« – men de føler sig mere sikre derhjemme og bedre tilpas. Det er måske ikke kun mangel på mod der gør, at disse udmærkede briter og amerikanere bliver i deres fædrelande og ikke flytter til tusindårsriget. Eventuelt ligger der en fornemmelse på lur i deres underbevidsthed, følelsen af, at det er individualiteten der er og bliver det mest fundamentale i alle menneskelige relationer. Forfulgt og undertrykt som den er, er den aldrig blevet overvundet – og i sidste ende bliver det den, der sejrer.

»Menneskets genialitet«, der kun er et andet navn for personlighed og individualitet, borer sig vej gennem alle dogmers mørke huler og traditioners tykke vægge. Den trodser alle tabuer, den regner ikke autoriteterne for noget, den udsættes for hån og henrettelse – og til syvende og sidst bliver dens besidder en elsket profet eller martyr. Vi ville stadig vandre rundt i urskoven, hvis ikke individualiteten havde denne hårdnakkede egenskab, som giver den en fantastisk styrke.

Peter Kropotkin har beskrevet de forunderlige resultater der opnås, når disse kræfter forstærkes ved individernes samarbejde. Den biologiske og sociologiske fuldstændighed i Darwins ellers utilstrækkelige og ensidige teori om kampen for tilværelsen, er hentet fra Kropotkin, denne fremragende anarkistiske tænker og videnskabsmand. Hans grundige værk, *Gensidig hjælp* (Mutual aid) påviser, at både i dyreverdenen og i det menneskelige samfund, er det samarbejdet – modsætningen til den dødbringende strid og stræben – der har betinget overlevelse og udvikling. Han beviste, at kun gensidig hjælp og frivilligt samarbejde – ikke den almægtige, altødelæggende stat – kan skabe grundlaget for et individuelt og socialt liv i frihed.

I dag er individet en brik i diktaturfanatikernes og de fanatiske »barske« individualisters spil. De førstnævntes påskud er deres »nye« mål, de sidstnævnte foregiver ikke engang at have noget nyt at sige. Den »barske« individualisme har intet lært og ingenting glemt. Den stiller sig i spidsen for opretholdelsen af den brutale kamp for fysisk overlevelse, en kamp, der er blevet unødvendig og absurd. I virkeligheden ser det ud til at denne kamp bliver forlænget, *fordi* den er unødvendig – beviset har vi i den såkaldte overproduktion. Viser ikke den